

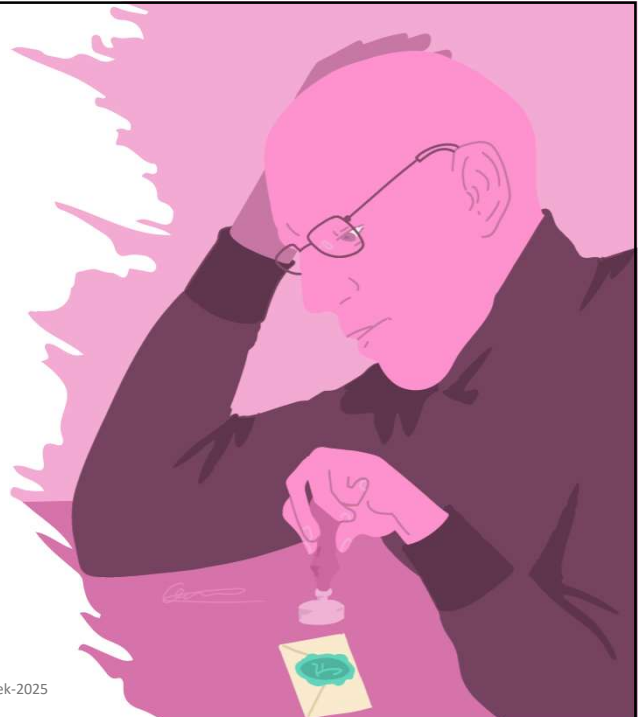
Foucault

Taal en macht

Juli 2025_4

Petra Bolhuis
Maieutiek.nl

Maieutiek-2025



1

‘Epistèmè’



- Michel Foucault gebruikte de term ‘epistèmè’ in zijn werk *De woorden en de dingen* om te verwijzen naar het historische a-priori (dat wat aan de ervaring vooraf gaat) dat kennis en haar discoursen fundeert, en dus de voorwaarde vormt voor hun mogelijkheid. Elk tijdperk heeft daarbij een eigen invulling. Hoewel Foucault later kritisch stond tegenover deze term, heeft hij deze niet verworpen en is het gebruik ervan in zijn oorspronkelijke betekenis blijven bestaan. Het begrip discours rust op en loopt over in epistèmè
- Foucault’s gebruik van epistèmè wordt wel beschreven als zijnde verwant aan Thomas Kuhns begrip ‘paradigma’, al bestaan er belangrijke verschillen: Waar Kuhns paradigma een allesomvattende verzameling van overtuigingen en aannames is die de organisatie van wetenschappelijke wereldbeelden en praktijken tot gevolg heeft, is Foucault’s epistèmè niet slechts tot de wetenschap beperkt, maar beslaat het een breder domein van discursussen (de gehele wetenschap zou onder de epistèmè van het tijdperk vallen). Bovendien zoekt Kuhn niet naar de voorwaarden voor de mogelijkheid van discours, maar slechts naar het (relatief) onveranderlijke paradigma dat het wetenschappelijk onderzoek stuurt.

Maieutiek-2025

2

2

‘Discours’



- Alles wat we hiervoor gelezen en besproken hebben gaat eigenlijk over wat Foucault ‘Discours’ noemt. Wie er spreekt, wat er besproken kan worden enz.
- In (Discipline, toezicht en straf (1975) beschrijft Foucault hoe disciplinaire machten niet alleen in taal, maar ook in instituties (zoals gevangenissen, scholen, kazernes) vorm krijgen.
- In zijn onderzoek naar seksualiteit vanaf 1976 laat hij zien hoe discourses over seksualiteit niet alleen in boeken en uitspraken bestaan, maar ook in praktijken zoals biecht, medische controles, en wetgeving.
- Het begrip is daarom ook nauw verwant met bio politiek

Maieutiek-2025

3

3

Geproduceerd subject



- Zoals gezegd schrijft Foucault niet over macht in de zin van iemand die macht uitoefent over een ander of anderen. Macht is wat er is en wij mensen in groepen, maar ook individueel proberen ons daarin staande te houden. De macht maakt ook dat er positieve effecten zijn, zelfs wanneer er sprake is van overheersing. Daarmee bedoelt Foucault niet dat hij die macht goedkeurt, maar dat die macht iets voortbrengt. De macht is productief en daaruit komen naties en technieken en instituten en kennis voort.
- I.t.t. veel van zijn tijdgenoten ziet hij het individu niet als het subject; het punt waar kennis, macht, spreken en waarheid geproduceerd wordt. De macht produceert ook het individu.

Maieutiek-2025

4

4

Verzet en zorg voor het zelf en de ui



- Als macht overal is, dan is verzet zinloos of beter gezegd onmogelijk. Het verzet is deel van het hele machtsspel dat de werkelijkheid produceert en jij als individu wordt door verzet te plegen net zo goed gevormd als door het lijdzaam meebewegen. Verzet is de vorm van vrijheid die bij Sartre een grote rol speelt en waartegen Foucault zich afzet. Foucault zegt: Als je alles en iedereen van je weghoudt dan ben je als een ui die zich afpelt, maar er is geen kern die overblijft
- Foucault gaat er niet van uit dat het dan allemaal zinloos wordt. Evenals Nietzsche ziet hij ruimte voor een houding die Sloterdijk kynisch noemt en Nietzsche zelf als vrolijk nihilisme. Foucault noemt het zorg voor het zelf. Waarbij op een soort neo-stoïcijnse wijze wordt onderzocht waar je ruimte hebt om vorm te geven aan het eigen leven binnen de machtsproductie en het epistèmè waarin je je bevindt

Maieutiek-2025

5

5

Disciplineren



- Disciplineren is het drillen van het lichaam in instituties als scholen ziekenhuizen en kazernes. Foucault beschrijft in 'Discipline, toezicht en straf' aan de hand van het panopticum van Bentham (1785) hoe mensen worden gevormd door ze onder toezicht te stellen, maar omdat ze niet weten wanneer ze bekeken worden moeten ze zelfregulerend worden.
- Disciplineren begint met 'de grote opsluiting' (het Hôpital Général in Parijs opgericht in 1656), waarna de menswetenschappen beginnen te ontwikkelen. Bij opsluiting hoort dus ook kennisproductie. Foucault zegt ook hier: 'het begint met een behoefte aan orde en het gevolg is zichtbaar in het discours over de wereld en onszelf.'

Maieutiek-2025

6

6

Bio politiek



- Bio politiek is een specifieke en modernere vorm van macht die door overheden en staten wordt gebruikt om de burgers van een staat of een instituut te vormen .
- Deze vorm hoort voor Foucault bij de opkomst van de burgerlijke samenleving en is dus gezien zijn opvattingen van macht niet slecht of iets wat mensen zouden moeten voorkomen. Er is echter wel een kritische verhouding met de bio politiek nodig.
- Veel dingen die wij oprecht wensen blijken een gevolg van zorgvuldige sturing van de machtsproductie en wordt uitgeoefend via ons lichaam. Persoonlijke keuzes ten aanzien van gezondheidszorg, scholing en voortplanting zijn voorbeelden van bio politiek. Daar is invloed op uitgeoefend die, als het echt goed lukt, zich laat voelen als als een gewoonte of een persoonlijke keuze.
- Maar ook de bestuurders en instituties die deze invloed uitoefenen zijn zelf onder invloed van de macht van het spreken van hun tijd. Er is domein buiten de macht bij Foucault.

Maieutiek-2025

7

7

Postmodernisme en nihilisme



- Al vroeg is er kritiek op het nihilisme van Nietzsche en moderne denkwijzen die daarop voortbouwen krijgen dezelfde kritiek. Postmodernisme betekent dat we uit de grote verhalen zijn gevallen. Wat er dan gebeurt lijkt op het mislukken van het temmen van de angstaanjagende mogelijkheden van taal.
- Wie mag wat zeggen onder welke voorwaarden? Hoe beschrijven we waarheid?
- In deze korte cursus werd duidelijk dat daar in het verleden regels voor zijn opgesteld en elk van die regels wordt nu door het voortschrijdend inzicht gekritiseerd: Beroepsgroepen, fatsoensregels, uitsluiting van onrede. De macht van taal die Foucault vreesde toont zich nu in het publiek domein. En wij allemaal zijn bezig nieuwe ordende in- en uitsluitingsmechanismes op te tuigen, want zo hebben we dat altijd gedaan.

Maieutiek-2025

8

8